

Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα

Ενότητα 8^η : Η διαμόρφωση αντισημιτικού κλίματος στη μεσοπολεμική
Ευρώπη

Μαρία Καβάλα,
Ιστορικός, μεταδιδακτορική διδάσκουσα
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η διαμόρφωση αντισημιτικού κλίματος στη μεσοπολεμική Ευρώπη

Η γενεαλογία του «λυτρωτικού αντισημιτισμού» του Χίτλερ στη Γερμανία

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

---

1. Η μεσοπολεμική Ευρώπη
2. Η μεσοπολεμική Γερμανία
3. Παραδείγματα στη Βαυαρία
4. Τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών
5. Ο Αδόλφος Χίτλερ
6. Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933

Σκοποί ενότητας

- Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει την ιστορική εξέλιξη των φαινομένων αντισημιτισμού στην κεντρική Ευρώπη και ιδιαίτερα στη Γερμανία και πώς αυτό το ιδεολογικό υπόβαθρο χρησιμοποιήθηκε από το ναζισμό.

Η μεσοπολεμική Ευρώπη

Ο Μεγάλος Πόλεμος και η Ρωσική Επανάσταση, όπως εύστοχα σημειώνεται από τον Saul Friedländer είχαν μεγαλύτερο αντίκτυπο στη φαντασία των Ευρωπαίων από κάθε άλλο γεγονός μετά τη Γαλλική Επανάσταση. Εκατόμβες νεκρών, ριζικές πολιτικές ανακατατάξεις και οράματα επερχόμενης καταστροφής εξέθρεψαν μια μανία καταστροφολογίας, που επικράτησε σε όλη τη γηραιά ήπειρο.

Πέρα από την όξυνση του εθνικισμού σε πολλές χώρες, οι ελπίδες, οι φόβοι και τα μίσση εκατομμυρίων ανθρώπων αποκρυσταλλώθηκαν γύρω από τον ένα ή τον άλλο πόλο πολιτικής διχοτομίας: υπέρ ή κατά της επανάστασης.

Η μεσοπολεμική Γερμανία (1/2)

Το πιο εκρηκτικό ιδεολογικό μείγμα που επικράτησε στη μεταπολεμική Γερμανία ήταν το κράμα του διαρκούς φόβου για την Κόκκινη απειλή και μιας εθνικιστικής δυσαρέσκειας, που ήταν προϊόν της ήττας. Τα δύο αυτά στοιχεία έμοιαζαν να συνδέονται, ενώ τα χαοτικά γεγονότα που σημάδεψαν τους πρώτους μήνες του μετα-αυτοκρατορικού καθεστώτος φαίνονταν να επιβεβαιώνουν τις χειρότερες υποψίες, υποδαυλίζοντας το μίσος.

Ας προσπαθήσουμε να αντιληφθούμε το κλίμα της εποχής μέσα από τις συζητήσεις των διανοουμένων. Ο Τόμας Μαν γράφει για μια συζήτηση με τον Ερνστ Μπέρτραμ: *«Μιλήσαμε για τον τύπο του Ρώσου Εβραίου, του ηγέτη του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος, ενός εκρηκτικού μείγματος εβραϊκού πνευματικού ριζοσπαστισμού και σλαβικού χριστιανικού ενθουσιασμού»*.

Και προσθέτει: *«Ένας κόσμος που διατηρεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης πρέπει να αντισταθεί σ' αυτούς τους ανθρώπους, με όλη την ενεργητικότητα που μπορεί να επιστρατεύσει, και με την ταχύτητα του στρατιωτικού νόμου»* (Friendlander, 2013).

Η μεσοπολεμική Γερμανία (2/2)

- Δυο μήνες μετά την ήττα της Γερμανίας, το ακροαριστερό επαναστατικό κίνημα των Σπαρτακιστών αποπειράθηκε να καταλάβει την εξουσία στο Βερολίνο.
- Η εξέγερση απέτυχε και το απόγευμα της 15ης Ιανουαρίου 1919 οι βασικοί της ηγέτες. Καρλ Λίμπκνεχτ και Ρόζα Λούξεμπουργκ. συνελήφθησαν στο κρησφύγετο τους στην περιοχή Wilmersdorf του Βερολίνου, μάλλον από προδοσία. Δολοφονήθηκαν και οι δύο από αξιωματικούς του στρατού. Η Λούξεμπουργκ καθώς και οι Leo Jogiches και Paul Levi ήταν Εβραίοι.

Ο ρόλος των Εβραίων στην εξέγερση των Σπαρτακιστών του Βερολίνου τροφοδότησε το ήδη αβυσσαλέο αντισημιτικό μίσος της Δεξιάς, όπως άλλωστε και η έντονη παρουσία τους μεταξύ των ηγετών της επανάστασης στη Βαυαρία.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (1/6)

- Ο Kurt Eisner, Εβραίος αρχηγός του Ανεξάρτητου Σοσιαλιστικού Κόμματος (USPD) της Βαυαρίας, ήταν εκείνος που ανέτρεψε τη Δυναστεία των Βίτελσμπαχ, η οποία βασίλευε για αιώνες στη Βαυαρία.
- Κατά τη διάρκεια της σύντομης θητείας του ως πρωθυπουργού, ο Eisner απέκτησε ακόμη περισσότερους εχθρούς, δημοσιεύοντας αρχεία που ενοχοποιούσαν τη Γερμανία όσον αφορά το ξέσπασμα του πολέμου, και απευθύνοντας έκκληση στους Γερμανούς πολίτες να βοηθήσουν στην ανοικοδόμηση κατεστραμμένων περιοχών του εχθρού. Το τελευταίο ερμηνεύτηκε ως κάλεσμα για την υποδούλωση των Γερμανών.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (2/6)

- Στις 21 Φεβρουαρίου 1919 ο Eisner δολοφονήθηκε από τον κόμη Anton Arco-Vailey, έναν ακροδεξιό φοιτητή Νομικής. Μετά τη σύντομη μεταβατική κυβέρνηση των σοσιαλιστών της πλειοψηφίας, ακολούθησε η πρώτη από τις δύο Δημοκρατίες των Συμβουλίων.
- Στην πραγματικότητα, μεταξύ των ηγετών των βαυαρικών κομμάτων, οι Εβραίοι αποτελούσαν μειονότητα. Ορισμένες όμως από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες της πολιτικής σκηνής ήταν Εβραίοι και αυτό ήταν αρκετό για να ενισχύσει τις απόψεις περί κυριαρχίας του εβραϊκού στοιχείου.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (3/6)

- Η δεξιά πολιτική πτέρυγα κατηγόρησε αυτούς ακριβώς τους Εβραίους ηγέτες ως υπεύθυνους για τη μεγαλύτερη θηριωδία που διαπράχθηκε από τους κομμουνιστές: την εκτέλεση των ομήρων που κρατούνταν στα υπόγεια του γυμνασίου Luitpold στο Μόναχο.
- Σύμφωνα με τον Βρετανό ιστορικό Reginald Phelps, αυτή «η δολοφονία των ομήρων εξηγεί σε μεγάλο βαθμό [...] το κύμα σφοδρού αντισημιτισμού που εξαπλώθηκε στη χώρα, καθώς η πράξη θεωρήθηκε πως αντιπροσώπευε την εκδίκηση των "Εβραίων Σοβιετικών ηγετών" [...] επί των αντισημιτών εχθρών τους» (Friendlander, 2013, σ.1102).
- Στην πραγματικότητα ένα από τα θύματα ήταν Εβραίος, ενώ όσοι είχαν άμεση σχέση με τις εκτελέσεις δεν ήταν, αλλά αυτό δεν επηρέασε ούτε στο ελάχιστο την εικόνα που η κοινή γνώμη σχημάτισε για τα γεγονότα.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (4/6)

Ο αναβρασμός στη Γερμανία μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητός αν ληφθεί υπόψη και η αναστάτωση που επικρατούσε, την ίδια περίοδο, στη γειτονική Ουγγαρία: ο Bela Kun είχε εγκαθιδρύσει τη «Δημοκρατία των Συμβουλίων», ενώ η «εβραϊκή» παρουσία στη χώρα ήταν ακόμη πιο έντονη από ό,τι στο Βερολίνο και το Μόναχο.

Ο βρετανός ιστορικός της Κεντρικής Ευρώπης R.W. Seton-Watson σημείωνε, τον Μάιο του 1919: *«Τα αντισημιτικά αισθήματα αναπτύσσονται σταθερά στη Βουδαπέστη (πράγμα το οποίο δεν αποτελεί έκπληξη, αν αναλογιστεί κανείς ότι μόνο δύο μέλη της κυβέρνησης δεν είναι Εβραίοι και από τους 36 υφυπουργούς, οι 28 είναι Εβραίοι, όπως επίσης μεγάλο ποσοστό των αξιωματικών του Κόκκινου Στρατού)»*(Friendlander, 2013, σ.1103).

Οπωσδήποτε, το γεγονός ότι το ποσοστό των Εβραίων- ήταν δυσανάλογα μεγάλο μεταξύ των μπολσεβίκων, τροφοδότησε έναν μύθο που είχε εξαπλωθεί και διαδοθεί σε όλον τον Δυτικό κόσμο.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (5/6)

- Όπως πολύ ωραία εξηγεί ο Friendlander δεν υπάρχει τίποτε το μυστηριώδες στο γεγονός ότι πολλοί Εβραίοι στρέφονταν στη ριζοσπαστική αριστερά. Οι άνθρωποι αυτοί ανήκαν στη γενιά των προσφάτως χειραφετημένων Εβραίων, οι οποίοι εγκατέλειψαν το πλαίσιο της θρησκευτικής παράδοσης για χάρη των αρχών και των ιδεωδών του ορθολογισμού και συχνά του σοσιαλισμού.
- Σε καμιά περίπτωση δεν αντιπροσώπευαν τις κυρίαρχες πολιτικές τάσεις μεταξύ των εβραϊκών πληθυσμών της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης, που είτε ήταν φιλελεύθεροι είτε προσανατολίζονταν προς τους σοσιαλδημοκράτες, ενώ μία μικρή μερίδα ήταν συντηρητικοί.

Αντίστοιχα παραδείγματα στη Βαυαρία (6/6)

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ και οι Εβραίοι ηγέτες της Βαυαρίας αντιπροσώπευαν την απειλή της εβραϊκής επανάστασης. Για τους εθνικιστές, ο διορισμός Εβραίων υπουργών και αξιωματούχων δεν ήταν παρά η απόδειξη ότι η μισητή δημοκρατία βρισκόταν στα χέρια των Εβραίων και, ως παραδείγματα, μπορούσαν να αναφέρουν τους Hugo Haase, Otto Landsberg, Hugo Preuss, Eugen Schitfer, Emanuel Wurm, Oskar Cohn, καθώς και τον γνωστότερο από όλους τους Εβραίους υπουργούς, τον Walther Rathenau.

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ δολοφονήθηκε στις 15 Ιανουαρίου 1919, ενώ ο Walther Rathenau που είχε διοριστεί υπουργός Εξωτερικών σχεδόν έξι μήνες νωρίτερα, δολοφονήθηκε στις 25 Ιουνίου 1922.

Και πάλι τα Πρωτόκολλα των Σοφών της Σιών

Διαβάζοντας κανείς τα Πρωτόκολλα μπορεί να παρατηρήσει ότι το τελευταίο μέρος του κειμένου μοιάζει με περιγραφή κάποιας ολοκληρωτικής ουτοπίας, ακριβώς ό,τι πολλοί άνθρωποι αποζητούσαν εκείνη την εποχή της οικονομικής ανασφάλειας και της πολιτικής κρίσης. Επομένως, γιατί τα *Πρωτόκολλα* ενέπνευσαν τόσο φόβο και μίσος;

Αυτό οφείλεται στην ιδέα και μόνο πως οι Εβραίοι θα κυριαρχούσαν επί του χριστιανικού κόσμου. Οι Σοφοί της Σιών απεργάζονταν τη διάλυση του χριστιανισμού. Ομοίως, η ανατροπή των παραδοσιακών ελίτ και η προοπτική της επανάστασης προκαλούσαν τρόμο στην πλειονότητα των αναγνωστών των *Πρωτοκόλλων* που ανήκαν στις ανώτερες και μεσαίες τάξεις. Για παράδειγμα, μια αμερικανική έκδοση του 1920 συνδέει σαφέστατα τις μηχανορραφίες των Σοφών της Σιών με τον κομμουνιστικό κίνδυνο.

Ο λυτρωτικός αντισημιτισμός του Χίτλερ

Τα *Πρωτόκολλα* ουσιαστικά επέτειναν το κλίμα φόβου και επερχόμενης καταστροφής που επικρατούσε εκείνη την περίοδο κρίσης.

Αν η εβραϊκή απειλή ήταν διεθνής, τότε ο αγώνας εναντίον της έπρεπε να λάβει παγκόσμιες διαστάσεις και να διεξαχθεί χωρίς οίκτο.

Ο λυτρωτικός αντισημιτισμός έμοιαζε περισσότερο παρά ποτέ να προσφέρει λύσεις στα προβλήματα της εποχής αλλά χρειαζόταν ένας ηγέτης, που θα έδειχνε τον δρόμο.

Ο Αδόλφος Χίτλερ (1/5)

Ο λυτρωτικός αντισημιτισμός βρήκε την ύστατη έκφρασή του στον Ντίντριχ Έκαρτ και στον Χίτλερ από το 1924 και μετά.

Ο Χίτλερ επαναλάμβανε ακούραστα, πως οι Εβραίοι ήταν η αιτία όλων των δεινών, ενώ η σωτηρία θα ερχόταν μόνο με την ολοκληρωτική τους ήττα.

Κάθε λίγο και λιγάκι επαναλάμβανε το ίδιο "ρεφρέν": «Φταίνε οι Εβραίοι. [...] Πρέπει όμως ν' αναγνωρίσουμε κάτι: Ο ίδιος ο χερ Χίτλερ παραδέχτηκε πως ο λόγος του υπαγορευόταν από ρατσιστικό μίσος. Όταν ο ομιλητής ρώτησε πώς θα πρέπει να αμυνθούμε ενάντια στους Εβραίους, φωνές από το ακροατήριο έδωσαν την απάντηση: "Κρεμάστε τους! Σκοτώστε τους!» (Friendlander, 2013, σ.120).

Ο Αδόλφος Χίτλερ (2/5)

- Αν και ο Χίτλερ μέσα από την προσωπική του αλληλογραφία φαίνεται να απέρριπτε τον παρορμητικό αντισημιτισμό και επέμενε στην τήρηση μιας συστηματικής πορείας ώστε να επιτευχθεί η τελική εξόντωση των Εβραίων, το ύφος που τον χαρακτήριζε κατά τα πρώτα χρόνια της αντιεβραϊκής του προπαγάνδας δεν διέφερε και πολύ από τις δημαγωγικές τεχνικές άλλων εθνικιστών (*volkisch*) δημαγωγών, ούτε τα επιχειρήματα του παρουσίαζαν μεγαλύτερη πρωτοτυπία από τις συνηθισμένες εθνικιστικές (*volkisch*) ιστορικές αφηγήσεις.
- Ωστόσο, σε καμία από τις ομιλίες του δεν είχε παρουσιάσει λεπτομερώς τις αντιεβραϊκές του θέσεις. Μια πρώτη απόπειρα έγινε στις 13 Απριλίου 1920, σε μια μπιραρία του Μονάχου ονόματι «Hofbrauhaus». Η ομιλία διήρκεσε τρεις ώρες και είχε τίτλο «Γιατί είμαστε αντισημίτες;»

Ο Αδόλφος Χίτλερ (3/5)

- Σε μια από τις ομιλίες του ο Χίτλερ υπενθύμισε στους ακροατές του ότι το κόμμα του βρισκόταν στην πρώτη γραμμή του αγώνα κατά των Εβραίων, ο οποίος είχε άμεση σχέση με τους εργαζόμενους και τα βασικά τους προβλήματα. Ακολούθησε μια μακρά ανάλυση για το τι είναι δημιουργική εργασία.
- Αντλώντας στοιχεία από τη Βίβλο, ο Χίτλερ επιβεβαίωσε πως, για τον Εβραίο, εργασία σημαίνει τιμωρία; άρα ο Εβραίος ήταν ανίκανος να εργαστεί δημιουργικά, και επομένως ανίκανος να οικοδομήσει κράτος.
- Ο απόλυτος χαρακτήρας της «φυλετικής επιταγής» ήταν αδιαμφισβήτητος, και ο Χίτλερ τον διατύπωσε ξεκάθαρα: «Έπειτα από όλα αυτά, πρέπει να παραδεχτούμε ότι δεν υπάρχει καλός ή κακός Εβραίος: όλοι μας εργαζόμαστε σύμφωνα με τις επιταγές της φυλής στην οποία ανήκουμε, γιατί η φυλή -ή, αν προτιμάτε, το έθνος-, καθώς και ό.τι συνδέεται με αυτήν, όπως ο χαρακτήρας κλπ., βρίσκεται στο αίμα, όπως λένε και οι ίδιοι οι Εβραίοι» μας μεταφέρει ο Friendlander.

Ο Αδόλφος Χίτλερ (4/5)

- Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου του βιβλίου του «Ο Αγών μου» βρίσκεται η περίφημη δήλωση: *«Σήμερα πιστεύω πως ενεργώ σύμφωνα με το θέλημα του Παντοδύναμου Δημιουργού. Αμυνόμενος κατά των Εβραίων, υπερασπίζομαι το έργο του Κυρίου».*
- Οι Εβραίοι -όπως τους περιγράφει ο Χίτλερ - αποϊστορικοποιούνται και μετατρέπονται σε αφηρημένα σύμβολα του κακού, που έρχονται αντιμέτωπα με έναν εξίσου μετα-ιστορικό αντίπαλο -με φύση και ρόλο εξίσου αναλλοίωτα μέσα στον χρόνο-, την αρία φυλή.
- Ενώ ο μαρξισμός υπογραμμίζει τη σύγκρουση των μεταβαλλόμενων ιστορικών δυνάμεων, ο ναζισμός, και ιδιαίτερα η κοσμοθεωρία του Χίτλερ, θεωρεί την ιστορία μια σύγκρουση μεταξύ του αμετάβλητου κακού και του αμετάβλητου καλού. Το αποτέλεσμα δεν μπορεί παρά να εκφραστεί με θρησκευτικούς όρους: σωτηρία ή αφανισμός.

Ο Αδόλφος Χίτλερ (5/5)

Στο χιτλερικό λόγο, οι Εβραίοι χρηματιστές και κεφαλαιοκράτες έμπαιναν στο ίδιο τσουβάλι με τους «αιμοδιψείς» Εβραίους επαναστάτες, ενώ τα γνωστά μοτίβα της μόλυνσης της αρίας φυλής από το εβραϊκό αίμα καθώς και της εβραϊκής συνωμοσίας με στόχο την παγκόσμια κυριαρχία ηλέκτριζαν αμέσως τα μέλη του κόμματος, που παραληρούσαν.

Ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία (1/5)

Στις εθνικές εκλογές του 1928, οι ναζί έλαβαν μόλις το 2,6% των ψήφων.

Στις 21/8/1928 ο Χίτλερ έλεγε «Παρακολουθούμε στη χώρα μας τον εξεβραϊσμό της λογοτεχνίας, του θεάτρου, της μουσικής του κινηματογράφου. Ο ιατρικός κόσμος είναι εξεβραϊσμένος, όπως και ο κόσμος των δικηγόρων αλλά και τα πανεπιστήμιά μας.

Το Σεπτέμβριο 1930 το NSDAP σημείωσε επιτυχία και μέχρι το 1933, το εβραϊκό ζήτημα αναφερόταν λιγότερο συχνά στις ομιλίες του Χίτλερ, δίχως ωστόσο να αποσιωπάται εντελώς.

Ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία (2/5)

Στο εξωτερικό ο Χίτλερ φρόντιζε να παρουσιάζεται πιο νηφάλιος και μετριοπαθής. Σε μια συνέντευξη του στους *Times* του Λονδίνου, στα μέσα Οκτωβρίου 1930, διαβεβαίωνε τον ανταποκριτή ότι δεν είχε -ούτε επρόκειτο να έχει ποτέ- σχέση με οποιουδήποτε είδους πογκρόμ.

Το μόνο που ήθελε ήταν η «Γερμανία ν' ανήκει στους Γερμανούς». Το κόμμα του δεν είχε τίποτα εναντίον των «αξιοπρεπών Εβραίων», αλλά, αν οι Εβραίοι επέλεγαν να ταυτιστούν με τον μπολσεβικισμό -και δυστυχώς, πολλοί ήταν αυτοί που το έκαναν-, τότε θα τους θεωρούσε εχθρούς του.

Ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία (3/5)

- Η εξίσωση των όρων «Εβραίοι» και «κομμουνιστές» αποτελεί τη βασική αρχή του προπαγανδιστικού λόγου όλων των αντισημιτικών ομάδων της δεκαετίας του '30 στην Ευρώπη, ιδιαίτερα στην Πολωνία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία.
- Τέτοιοι ιδεολογικοί συνδυασμοί δημιουργούνταν και με άλλες υποτιθέμενες εκφάνσεις του «εβραϊκού κινδύνου»: δημοκρατία, καπιταλισμός, κομμουνισμός και κόμματα της αριστεράς.
- Στην Πολωνία, κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, η ταύτιση Εβραίων και κομμουνιστών είναι αναπόσπαστο στοιχείο του αντισημιτισμού, της καθημερινότητας, μιας συνιστώσας του εθνικού Καθολικού πολιτισμού.

Ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία (4/5)

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο καθολικός ιερέας Stanislaw Trzeciak, ο οποίος κήρυττε για τη συνωμοσιολογική θεματική των *Πρωτοκόλλων*, ενώ υπερασπιζόταν τη γνησιότητα του «ντοκουμέντου».

Την ίδια περίοδο οι αναγνώστες του ευρύτερου τύπου αλλά και του εκκλησιαστικού Τύπου ταύτιζαν τη λέξη "Εβραίος" με τις λέξεις "μπολσεβίκος", "μασόνας", "φιλελεύθερος" και "διεθνής καπιταλιστής".

Αντίστοιχα στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο πατήρ Charles Coughlin, κήρυκας του αντισημιτισμού και προικισμένος δημοκόπος, δεν σταματούσε να επαναλαμβάνει ότι οι λέξεις «Εβραίος» και «κομμουνιστής» είναι ταυτόσημες.

Ο Αδόλφος Χίτλερ στην εξουσία (5/5)

Τον Δεκέμβριο του 1939 οι Ισπανοί Φαλαγγίτες έκαναν νέα έκδοση των *Πρωτοκόλλων*, με τον Franco στο λόγο του για το Νέο Έτος, να εξαπολύει μύδρους κατά των Εβραίων και των μασόνων.

Οι αντισημίτες της Λατινικής Αμερικής δεν έμειναν πίσω: Το 1936, στην Αργεντινή, ο Julio Meinvielle δημοσίευσε το βιβλίο *El judío en el misterio de la historia [Ο Εβραίος στο μυστήριο της ιστορίας]*, στο οποίο κατηγορεί τους Εβραίους ότι μισούν όλο το ανθρώπινο γένος και επιθυμούν να κυριαρχήσουν στον κόσμο.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (1/10)

Η εβραϊκή επίδραση, για την οποία τόσο μιλούσαν οι αντισημίτες στη Γερμανία, ήταν βέβαια μύθος· για την πλειονότητα των Εβραίων της Γερμανίας, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης άνοιξε τον δρόμο για κοινωνική άνοδο και για έναν σημαντικότερο ρόλο στη ζωή της χώρας αλλά αυτό απείχε πού από το να κυριαρχούν στη ζωή της χώρας.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (2/10)

Παράλληλα, οι Εβραίοι γίνονταν ευρέως αποδεκτοί από τα φιλελεύθερα και αριστερά στοιχεία της γερμανικής κοινωνίας, μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, το 1929-30.

Στη συνέχεια ο αντισημιτισμός άρχισε να εξαπλώνεται ολοένα και περισσότερο και, κατά τα τελευταία χρόνια της δημοκρατίας, άρχισε να κερδίζει οπαδούς που δεν ανήκαν καν στον χώρο της παραδοσιακής Δεξιάς.

Όπως μας μεταφέρει ο Friendlander, ο Γάλλος δημοσιογράφος Henri Beraud, που έμελλε να γίνει και ο ίδιος ακραίος αντισημίτης την επόμενη δεκαετία, θεωρούσε πως το μίσος της γερμανικής Δεξιάς για τους Εβραίους ήταν πλέον εκτός ελέγχου. Σε μια αναφορά του από το Βερολίνο το 1926 έγραφε: *«Δεν μπορούμε ούτε να διανοηθούμε στη Γαλλία τι σημαίνει ο αντισημιτισμός των Γερμανών αντιδραστικών. Δεν πρόκειται ούτε για πεποίθηση ούτε για αίσθημα, ούτε καν για απλή απέχθεια. Είναι ένα πάθος, κάτι σαν την εμμονή του ναρκομανούς, που είναι ικανός να φτάσει μέχρι το έγκλημα»* (Friendlander, 2013).

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (3/10)

Το 1924 η χρεοκοπία των αδελφών Heinrich και Julius Barmat, δύο Πολωνοεβραίων που είχαν μεταναστεύσει στη Γερμανία το 1918, οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου επίθεση της Δεξιάς κατά των Εβραίων και κατά της Δημοκρατίας. Τα δύο αδέλφια κατηγορήθηκαν πως είχαν λάβει δάνεια από το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο ως αντάλλαγμα για διάφορες οικονομικές «διευκολύνσεις» σε στελέχη του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος.

Καθώς το θέμα είχε πολιτικές προεκτάσεις, τα δεξιά κόμματα κατόρθωσαν να επιβάλουν τη σύσταση ειδικής εξεταστικής επιτροπής, γεγονός που οδήγησε σε παραιτήσεις και παραπομπές διαφόρων υπουργών και βουλευτών. Ωστόσο, ο βασικός στόχος της εκστρατείας της Δεξιάς ήταν ο πρόεδρος Friedrich Ebert, ο οποίος κατηγορήθηκε πως είχε βοηθήσει τους αδελφούς Barmat να αποκτήσουν άδεια παραμονής, ακόμη και ότι είχε αναμειχθεί στις εισαγωγές τροφίμων στις οποίες επιδίδονταν τα δύο αδέλφια κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (4/10)

Σταδιακά, τα πολιτικά κόμματα περιόρισαν τον αριθμό των Εβραίων βουλευτών τους με εξαίρεση το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα, οι βουλευτές του οποίου ήταν κατά 10% περίπου Εβραίοι, ποσοστό που παρέμεινε σταθερό ως το τέλος.

Το Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα αποτελεί επίσης παράδειγμα αυτής της αλλαγής: το 1924 έξι από τους βουλευτές του ήταν Εβραίοι, ενώ το 1932 ούτε ένας.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (5/10)

Η «ολέθρια» επίδραση των Εβραίων στην πολιτιστική ζωή της Γερμανίας ήταν το συνηθέστερο μοτίβο κριτικής των αντισημιτών της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Σε αυτό το θέμα οι συντηρητικοί Γερμανοί αστοί, τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, η πλειονότητα των κατοίκων της επαρχίας, στην πραγματικότητα όλοι όσοι «αισθάνονταν Γερμανοί», συμφωνούσαν ακόμη και με τους πιο ακραίους αντισημίτες.

Ο ρόλος των Εβραίων στην πολιτιστική ζωή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δεν απασχολούσε μόνο τους αντισημίτες, αλλά και τους ίδιους τους Εβραίους, ή τουλάχιστον ορισμένους από αυτούς.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (6/10)

Πολλοί από τους καλύτερους συνθέτες, μουσικούς, ζωγράφους, γλύπτες και αρχιτέκτονες της Γερμανίας ήταν Εβραίοι, ωστόσο, στην πολιτιστική σκηνή της δεκαετίας του 1920 κυριαρχούσαν προσωπικότητες όπως οι Τόμας Μαν, Γκέρχαρτ Χάουπτμαν, Μπέρτολτ Μπρεχτ, Ρίχαρντ Στράους και Βάλτερ Γκρόπιους, οπότε η έμφαση στην κυριαρχία του εβραϊκού στοιχείου ήταν υπερβολική. Παρόλα αυτά, στη σκέψη των μεσοαστών, άσχετα αν ανήκαν στη μετριοπαθή ή την άκρα Δεξιά, οτιδήποτε «μοντέρνο», «τολμηρό» ή «ρηξικέλευθο» ταυτιζόταν αυτόματα με τους Εβραίους.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (7/10)

Ωστόσο για τα δεδομένα της εποχής πιο απειλητική από τον μοντερνισμό ήταν κάθε έκφανση της αριστερής κουλτούρας. Μέσα σε λίγους μήνες, μετά το τέλος του πολέμου, οι Εβραίοι επαναστάτες έγιναν εύκολος στόχος των αντεπαναστατών. Μετά τη δολοφονία του Rathenau, κανένας Εβραίος (εκτός από τον σοσιαλιστή υπουργό Οικονομικών Rudolf Hilferding) δεν διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Από την άλλη, βέβαια, η αριστερή πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κριτική και καινοτομία ήταν συχνά έργο Εβραίων. «Αν εξαιρέσουμε την ορθόδοξη κομμουνιστική λογοτεχνία, γραμμένη κυρίως από μη Εβραίους, το μεγαλύτερο μέρος της λογοτεχνίας στη Γερμανία είχε γραφτεί από Εβραίους. Το περιοδικό *Die Weltbühne* δεν ήταν η μοναδική περίπτωση, καθώς τα περισσότερα αριστερά περιοδικά είχαν Εβραίους αρθρογράφους, επιμελητές και εκδότες. Οι Εβραίοι συμμετείχαν ενεργά στο ειρηνιστικό και το φεμινιστικό κίνημα, όπως και στις εκστρατείες σεξουαλικού διαφωτισμού» σημειώνει ο Friendlander.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (8/10)

Ο εχθρικός λόγος που αφορούσε τον ρόλο των Εβραίων στα πολιτιστικά πράγματα γινόταν όλο και πιο έντονος όσο το ναζιστικό κίνημα ενισχυόταν και η Δημοκρατία πλησίαζε στο τέλος της.

Ένα από τα πιο ακραία φόρουμ της Δεξιάς ήταν η Αγωνιστική Οργάνωση για τον Γερμανικό Πολιτισμό (Kampfbund für deutsche Kultur) του ναζιστή ιδεολόγου Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ, που ιδρύθηκε το 1928.

Η οργάνωση γνώρισε μεγάλη απήχηση, δεχόμενη μέλη κάθε ιδεολογίας και παράταξης - εχθρούς της Δημοκρατίας, αντι-αριστερούς, αντισημίτες, μέλη του κύκλου του Μπαϊρόιτ, καθολικούς. Άλλες συζητήσεις διεξάγονταν σε πιο ουδέτερο έδαφος, ενώ ορισμένες γίνονταν ακόμη και με την πρωτοβουλία εβραϊκών οργανώσεων.

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (9/10)

- Καθώς πλησιάζουμε προς το 1933, διαπιστώνουμε πως δεν υπάρχει τρόπος να εκτιμηθεί με ακρίβεια η ένταση του αντιεβραϊκού αισθήματος του πληθυσμού. Επισημαίνει ο Friendlander: *Για παράδειγμα, η Εβραϊκή Γυναικεία Ομοσπονδία (Judischer Frauenbund) είχε ως σύμμαχο της την πολύ μεγαλύτερη Ομοσπονδία Γυναικείων Οργανώσεων Γερμανίας (Bund Deutscher Frauenvereine ή BDF) στον κοινό αγώνα για τα γυναικεία ζητήματα. Ωστόσο, οι αναφορές στην εβραϊκή ταυτότητα δεν γίνονταν πιο αποδεκτές στις γυναικείες οργανώσεις από ό,τι στην ευρύτερη κοινωνία. Σύμφωνα με μια ιστορικό της Ομοσπονδίας, η στάση της BDF «κυμαινόταν, από τη φιλελεύθερη δυσφορία για την εβραϊκή διαφορετικότητα, μέχρι τον συγκαλυμμένο ή και απροκάλυπτο αντισημιτισμό».*
- Όσον αφορά τη φύση αυτού του αντισημιτισμού, πιθανότερη παραμένει η ακόλουθη εκτίμηση: *«Τόσο το απροκάλυπτο μίσος για τους Εβραίους, όσο και η συμπάθεια προς εκείνους, ήταν πολύ λιγότερο διαδεδομένα από [...] τον μετριοπαθή αντισημιτισμό, αυτό το ακαθόριστο αίσθημα αμηχανίας μπροστά στους Εβραίους. Τούτο το αίσθημα δεν έφτανε ποτέ στο σημείο να θέλει να βλάψει τους Εβραίους, αλλά ίσως βοήθησε να εξουδετερωθεί κάθε είδους απέχθεια που σε άλλη περίπτωση, μπορεί να αισθάνονταν οι Γερμανοί για τους ναζί» (Friendländer, 2013, σ.136).*

Η κατάσταση των Εβραίων στη χώρα πριν το 1933 (10/10)

Στα τέλη του καλοκαιριού και τις αρχές του φθινοπώρου 1932, ο Χίτλερ εξακολουθούσε ν' αντιτίθεται στην κατάληψη της εξουσίας με βίαια μέσα και συνέχιζε τις διαπραγματεύσεις και τους πολιτικούς ελιγμούς προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του.

Ο ιδεολογικός φανατισμός, από τη μια και ο ψυχρός υπολογισμός, από την άλλη αλληλεπιδρούσαν διαρκώς στις αποφάσεις του Χίτλερ. Αν και η ιδεολογική του εμμονή παρέμενε ακλόνητη, οι στρατηγικές επιλογές ήταν επίσης επιβεβλημένες. Ωστόσο, μερικές φορές έκανε την εμφάνιση του το τρίτο στοιχείο, η ανεξέλεγκτη οργή - εξαιτίας κάποιου εμποδίου, κάποιας απειλής ή κάποιας ήττας -, σαρώνοντας κάθε νηφάλια σκέψη... (Friendländer, 2013, σ.137).

Βιβλιογραφία

- Friendländer Saul, *Η ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι*, Πόλις, Αθήνα 2013.
- Katz Jacob, *From prejudice to destruction. Anti-Semitism, 1700-1933*, Harvard University Press, Κέμπριτζ Μασαχουσέτη 1980.
- Taguieff Pierre-André, *Ο μύθος των «Σοφών της Σιών»*, Πόλις, Αθήνα 2006.
- Traverso Enzo, *Οι ρίζες της ναζιστικής βίας*, Εκδόσεις του 21^{ου} αιώνα, Αθήνα 2013.
- Ψαρράς Δημήτρης, *Το μπεστ σέλερ του μίσους. Τα "Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών" στην Ελλάδα, 1920-2013*, Πόλις, Αθήνα 2013

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα. «Ο αντισημιτισμός στον 20ό αιώνα: Η διαμόρφωση αντισημιτικού κλίματος στη μεσοπολεμική Ευρώπη». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS366>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Ραμματά
Θεσσαλονίκη, χειμερινό εξάμηνο 2014-2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

